

Літературна критика

Минулий рік був прикметний плідною та цікавою співпрацею Національного музею літератури України, Національної спілки письменників України та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 14 листопада 2018 р. відбувся круглий стіл "Регіональна ментальність у літературі (Донеччина)". Захід став одним зі спільних проєктів, реалізованих у рамках "Літературних меридіанів". У роботі столу взяли участь літературознавці, науковці, журналісти. Ведуча К. Девдера запропонувала до обговорення низку питань, пов'язаних зі взаємодією художньої літератури та мови, якою вона твориться, а також із вагою духовного стану, притаманного культурному простору Донеччини. Літературознавець Т. Михайлова поділилася роздумами про регіональні особливості поезії В. Стуса, зв'язок поезити митця з донецькою ментальністю. Письменник і журналіст П. Куц окреслив багату літературну традицію Донеччини, нагадавши про "донецький голос" в українській літературі — творчість В. Сосюри, Івана Ле, В. Стуса, І. Дзюби, Л. Талалая, сучасних донецьких письменників, які є виразниками певного способу мислення. Літературознавець А. Діба репрезентувала збірки гумору та пригодницькі повісті для дітей П. Куца. Журналіст, головний редактор газети "Донеччина" І. Зоц задав імена письменників, які залишилися в окупованому Донецьку (ішлося зокрема про С. Жуковського, П. Бондарчука й І. Білого). В. Мельник, письменник, перекладач і журналіст, порушив питання про відмінності між власне донецькою й луганською ментальністю. Письменниця С. Заготова задала про вагоме значення для сучасної літератури Донбасу творчості О. Солов'я, В. Рафеєнка й Л. Якимчук, а також про видання антології українських письменників цього регіону під назвою "Порода". Р. Харитонова (Талалай), поетка і прозаїк, прокоментувала засідання круглого столу словами: "Я з великим задоволенням прийшла на цей захід. Я вірю, що Донбас повернеться в Україну", а також додала, що молода донецька поезія має великий потенціал. Поетка К. Годік здійснила огляд російськомовної поезії Донбасу. О. Гордон, поет, перекладач і науковець, зазначив, що вплив регіональних особливостей на мистецтво доцільно розглядати з урахуванням історичних аспектів. Захід завершив виступ поета В. Павловського, який 2014 р. переїхав із Донецька до Києва.

На сторінках "Слова і Часу" продовжуємо цю дискусію рецензіями на "Породу: Антологію українських письменників Донбасу", які підготували Н. Гаврилюк та М. Васьків. Насамкінець пропонуємо презентацію "Кобзаря" урумською мовою, здійснену Р. Кисельовим, що про неї також мовилося під час круглого столу.

Надія Гаврилюк

"ТЕ, ЩО ТРИМАЄ УКУПІ"

**[Порода: Антологія українських письменників Донбасу. Упорядкування
Веніаміна Білявського і Микити Григорова. Передмова Івана Дзюби. – Київ:
Легенда, 2017. – 384 с.]**

Жанр антології передбачає збірність і вибірковість, а отже, чималу частку суб'єктивності в доборі письменників. І в цій ситуації важливо знайти "те, що тримає укупі" (В. Голобородько). Адаже тільки поетів у цій антології налічується тридцять чотири. Наймолодший – М. Григоров (1994 р. н.), найстарший – І. Савич (1914 р. н.).

Що об'єднує їх, розділених вісімдесятьма роками? На мою гадку, пошук нефальшивості, справжності, щирості віршового вислову. Правдивої тональності в розмові про те, що хвилює. Відвертості в розмові з рідними людьми й отчою землею. Тієї, що визнає не тільки ідилію ("Рідні вогні", "Мати" І. Савича). Тієї, що помічає трагізм, не заплющує очі на драматизм життя ("розкладання", "він каже, що все буде добре" Л. Якимчук):

тікайте

киньте все і тікайте

залиште хату, погріб з абрикосовими варенням

та рожеві хризантеми, що стоять на веранді

собак пристрельте, щоби не мучилися

кидайте цю землю, кидайте

він каже: не верзи дурниць, ми щодня кидаємо землю – на труни (С. 328).

Усеохопне почуття самотності "у серці, стертому до самих підощов" (О. Соловей) важко пережити. Ще важче збагнути, що самотності немає, є егоїзм (за В. Калиниченком).

Егоїзм здатен зруйнувати все – і родину, і державу. Про це “Саркастична балада про браму” Л. Талалая: “Є можливість битись з ворогами, / Невідомо, як складеться бій, / Але входить ворог через браму, / Котру відчиняє свій. / Всі жінки молилися у храмі, / Обіцяв підтримати святий, / Але входить ворог через браму, / Котру відчиняє свій” (С. 76–77). Найсумніший у цій історії фінал: “Вже не пам’ятає давню драму / Тричі реставрований святий / Але входить ворог через браму, / Котру відчиняє свій” (С. 77).

І наслідком такого вчинку стає “війни квасний трофей” (Н. Катаєва): “одне: чи син чи ти / вирішую до болю / хто ближчий до грудей” (С. 281). Неприродний вибір між найдорожчими – кого принести в офіру? Тоді триває нескінченне повернення додому, так драматично схоплене С. Чирковим: “Син іде. / З війни. / Додому. / Битий градом. / Митий громом. / Боже, як йому дійти / З тих світів / У ці світи?... / Протяг стіни розтина. / Син іде. / Іде війна” (С. 124–125).

Іде війна з ворогом. Іде війна зі своїм, що відчиняє браму ворогові. І щоб виграти першу, конче треба виграти другу. Мабуть, воїн на коні, що прикрашає обкладинку антології, має символізувати переможця – “породу” нескорених. Але є ще й інша порода – “людоЮд” (С. Сапеляк).

Порода – це те, що об’єднує (спільність поведінки, вдачі), і те, що відрізняє від іншої породи. Порода – це щось глибинне (асоціація з гірськими породами, що формуються у земній корі), причетне до людської суті.

Порода – щось, що можна “вивести”, “виплекати”, передати у спадок. І тому важить, вичавити із себе “Юду” й виплекати людину. Людину, яка знає різницю між егоїзмом і любов’ю. Бо лише тоді закінчиться війна...

Отримано 5 грудня 2018 р.

м. Київ

Микола Васьків

ПРОЗА ДОНБАСУ: АБСУРДИЗМ ЯК ДОМІНАНТА СВІТОВІДЧУТТЯ

[Порода: Антологія українських письменників Донбасу. Упорядкування Веніаміна Білявського і Микити Григорова. Передмова Івана Дзюби. – Київ: Легенда, 2017. – 384 с.]

Текстам творів у антології передує ґрунтовна передмова Івана Дзюби, з абсолютною більшістю положень якої важко сперечатися. Водночас не хочеться повністю стати заручником високого авторитету знаного критика та вагомості його міркувань. Тому, відштовхнувшись від передмови, намагатимусь не повторюватися, натомість дати власну, суб’єктивну думку про прозову частину антології. Основною тезою Івана Михайловича вважаю таку: “Проза Антології не бідніша за поезію, хоч яскравих зразків у ній, мабуть, менше. Але вони є”. Цю тезу сприймаю майже як постулат.

Коли читав перші епічні твори чи їх фрагменти у виданні, авторами яких були представники умовно “старшого” покоління – Л. Лиман, Е. Андіївська, С. Цетляк, В. Білявський, – виникала думка, що творчість донбасівців дуже широко репрезентує загальноукраїнську літературу, відтворює її своєрідність і багатогранність (так крапля води відтворює в собі океан). Стосовно Станіслава Цетляка – його новели 1960-х років справили потужне враження. З одного боку, продовження традицій новелістики В. Стефаніка, Г. Косинки, Григора Тютюнника (якщо можна говорити про традиції цього сучасника презентованих) з орієнтацією на лаконічність, емність фрази, позірну відстороненість, об’єктивізм наративного кута зору, на короткий, сконденсований, але цілісний і завершений текст. З другого – новаторство змісту, порушення тих проблем, які ввійдуть повноправно в українську “материкову” літературу лише через 20 років, у 1980-х.

Наступні прозові твори справили враження масиву близькоспоріднених текстів. Це попри те, що за стилістикою, напрямками, стилями, за міметичністю/символічністю